

PAPER DETAILS

TITLE: Afrika'da Üç Ulusal Kurtulus Mücadelesi: Kenya, Burkina Faso ve Cabo Verde

AUTHORS: Özgür Yılmaz

PAGES: 106-130

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3588099>

Afrika'da Üç Ulusal Kurtuluş Mücadelesi: Kenya, Burkina Faso ve Cabo Verde

Özgür YILMAZ¹

¹ PhD. Candidate, İstanbul University, Faculty of Communication, Department of Journalism (ORCID ID: 0000-0003-3020-8550)

Özet

Afrika'da ulusal kurtuluş mücadeleleri İkinci Dünya Savaşı'nın ardından -özellikle 1960'lı yıllarla birlikte- yoğunlaşmıştır. Bu ulusal kurtuluş mücadelelerini anlamak açısından küresel, bölgesel ve yerel şartlara bakmak gerekmektedir. Küresel bağlamda Soğuk Savaş'ın etkisiyle birlikte Afrika'daki sömürgecilğe maruz kalan halklar SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkisiyle önemli bir destek bulmuştur. Bölgesel bağlamda ise sömürgecilğe karşı ortak bir fikriyat oluşmuş, bu ortaklık yer yer pratiğe dönüşmüştür. Yerel düzlemde ise uzun süredir sömürgecilğe karşı mücadele eden toplumsal hareketlerin iktidarı ele geçirmeye başladıkları bir konjonktür oluşmaya başlamıştır. Çalışmada üç farklı sömürge devleti tarafından sömürülen üç ülke incelenmiştir: Kenya (İngiltere tarafından), Burkina Faso (Fransa tarafından) ve Yeşil Burun Adaları (Portekiz tarafından). Bu seçimin gerekçesi üç farklı dilin konuşulduğu bu ülkelerde devrim ve ulus-inşasının nasıl seyirler izlediğini bulgulamaktır. Her üç ülkede iktidarın farklı şekillerde devralınışı, iktidar pratikleri ve iktidardan ayrılma süreçleri farklı stratejiler göstermektedir. Ancak üç harekette de ortak olan kimi özellikler bulunmaktadır. Devrimci milliyetçilikle desteklenen bir Afrika sosyalizmi ideolojisi, popülist stratejinin kullanılması ve birleşik bir Afrika tahayyülü. Karşılaştırmalı tarihsel analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada ilk olarak devrimler tarihi incelenirken ikinci kısımda ise elde edilen bulgular analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ulusal kurtuluş, sosyalizm, Afrika, popülizm, devrim tarihi.

Three National Liberations in Africa: Examples of Kenya, Burkina Faso and Cape Verde

Abstract

National liberation struggles in Africa intensified after the Second World War, especially with the 1960s. In order to understand these national liberation struggles, it is necessary to look at global, regional and local conditions. In the global context, with the influence of the Cold War, the peoples exposed to colonialism in Africa found significant support with the influence of the USSR and the People's Republic of China. In the regional context, a common idea has emerged against colonialism, and this partnership has turned into practice from time to time. At the local level, a conjuncture began to emerge in which social movements that had been fighting against colonialism for a long time began to seize power. In the study, three countries exploited by three different colonial states were examined: Kenya (by England), Burkina Faso (by France), and Cape Verde (by Portugal). The reason for this choice is to find out how the revolution and nation-building progressed in these countries where three different languages are spoken. In all three countries, the takeover of power in different ways, power practices and processes of leaving power show different strategies. However, there are some features common to all three movements. An ideology of African socialism supported by revolutionary nationalism, the use of populist strategy, and the imagination of a unified Africa. In the study, in which the comparative historical analysis method is used, the history of revolutions is examined first, and the findings are analyzed in the second part.

Keywords: National liberation, socialism, Africa, populism, history of revolution.

Corresponding Author / Sorumlu Yazar

Özgür YILMAZ

PhD. Candidate, İstanbul University, Faculty of Communication, Department of Journalism.

E-mail / E-posta

ozguryilmaz955@gmail.com

Manuscript Received / Gönderim Tarihi

07.06.2023

Revised Manuscript Accepted / Kabul Tarihi

16.10.2023

To Cite This Article / Kaynak Göster

YILMAZ, Ö. (2023). Afrika'da Üç Ulusal Kurtuluş Mücadelesi: Kenya, Burkina Faso ve Cabo Verde, *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, Vol. 18, 106-130.

Afrika’da Üç Ulusal Kurtuluş Mücadelesi: Kenya, Burkina Faso ve Yeşil Burun Adaları

GİRİŞ

Afrika tarihte yeknesak bir olgu olarak anılagelmektedir. Afrika kelimesiyle ne anlaşıldığı genellikle muallak kalmakta ancak kişide canlanan algı oldukça net olmaktadır. Örneğin Afrika medeni olmayan, eğitimsiz, fakir, sağlıksız gibi sıfatlarla tanımlanmakta, yolsuz devletler ve diktatörlerle anılmaktadır. Etiyopya’da 44 yıllık Hatle Selassie, Gabon’da 42 yıllık Omar Odimba Bongo, Libya’da 42 yıllık Muammer Kaddafi ve Mısır’da 31 yıllık Hüsnü Mübarek rejimleri bu duruma örnek gösterilebilir (Owoye & Bissessar, 2013, s. 236). Ancak bir milyar kişinin yaşadığı ve elli dört bağımsız devletin olduğu bir kıtanın tek bir bütün olarak ele alınması epistemolojik bir şiddetin çıktısıdır. Afrika farklı toplumsallıkların vücut bulduğu bir bölgedir. Bu farklılıklar bölgenin tarihi boyunca farklı sınıfsal, toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin yaşanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Afrika’nın tarihini incelerken yalnızca sömürgeleştirme politikalarına ve bu politikaların çıktılarına odaklanmak, bu politikaların karşısında gelişen süreçleri göz ardı etmeyi doğurmaktadır. Bu çalışma, sömürgeleştirme politikalarının karşısında gelişen arayışlara odaklanmaktadır. Bu arayışlara odaklanırken, bölgenin devrim tarihine göz atılmaktadır.

Afrika’da devrim tarihi ikiye ayrılabilir: İlki başarısızlığa uğramış olan toplumsal hareketler, ikincisi ise başarıya ulaşmış olanlar (Larmer, 2010, s. 256-257). Başarısızlık ile kast edilen siyasi iktidarın ele geçirilememesidir. İlk kategoriye giren toplumsal hareketlerin boyutu bu çalışmayı aşmaktadır. Bu çalışma ikinci kategoriye, yani siyasi iktidarı ele geçiren toplumsal hareketlerden üç örneğe odaklanmaktadır. Bölgede iktidarı ele geçirmiş olan toplumsal hareketler sömürge devletlerinden bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu çalışmada bu ülkelerden Kenya, Burkina Faso ve Yeşil Burun Adaları’na odaklanılmaktadır. Bu üç örneğin seçilmesindeki temel sebep iki ülkenin sömürgecilerinin de farklı ülkeler olması (sırasıyla İngiltere, Fransa ve Portekiz) ve bu ülkelerde farklı dillerin konuşulmasıdır (İngilizce, Fransızca ve Portekizce). Çalışmanın temel amacı bölgenin her ne kadar bağımsızlık arayışında ortaklaşılsa da oldukça heterojen bir yapıya sahip olduğunu göstermektir. Bu amaçla şu soruların yanıtları aranmaktadır:

1. İlgili devrimler nasıl tanımlanabilir? Bu devrimler ulusal kurtuluş hareketi midir yahut sosyalist devrim midir?
2. İlk sorunun cevabının sonucundan bağımsız olarak, bu devrimlerin niteliği nedir? Popülist midir, şayet popülistse bu popülizmin niteliği nedir?
3. Devrimlerin sonucunda kurulan iktidarlar demokratikleşme yoluna mı, otoriterleşme yoluna mı gitmektedir?
4. Son olarak, farklı dillerin konuşulduğu bu bölgede birleşik bir Afrika fikri var mıdır? Eğer varsa bu fikrin ideolojik motivasyonları nelerdir?

Çalışmada karşılaştırmalı tarih yöntemi kullanılmıştır. Karşılaştırmalı tarih yöntemi, farklı veya aynı mekan/zamandan alınan olay ve olguların karşılaştırılarak tahlil edilmesi ve yorumlanması olarak tanımlanabilir. İncelencek birimler farklı zamanlardan veya coğrafyalardan seçilebilir. Bu yöntem, kuram ve tarihin birbirini etkilemesinden doğmuştur. Karşılaştırmalı tarih, toplumsal yapıların ve kültürlerin değişim ve dönüşümlerini incelemektedir. Bu yöntem aracılığıyla farklı olay ve olgularla ilgili bilgiler toplanmakta ve ardından bu olay ve olguların benzerlik ve farklılıkları tespit edilmektedir (Ünal, 2010, s. 114; Atik, 2014, s. 272; Erdoğan, 2021, s. 158).

Karşılaştırmalı tarihsel inceleme yapılırken ilişkiselsel bir pozisyonda durulacaktır. İlişkiselsellik, birey ve toplum, parça ve bütün, fail ve yapı arasında ikili bir karşıtlıktan ziyade bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır (Çeğin & Göker, 2012, s. 12-14). Bu çalışma özelinde düşünüldüğünde incelenen örnekler, liderler ve onların özellikleri üzerinden değil bölgedeki toplumsal ilişkilerin bütünü bağlamında değerlendirilmektedir. Böylelikle karşılaştırmalı tarih yöntemi de ilişkiselsel yaklaşımla kaynaşmaktadır: Bu şekilde incelenen farklı bölgelerin birbirlerinden farklılıklarının olduğu kadar süreçlerdeki kimi benzerliklerin de açığa çıkarılması sağlanmaktadır. Çalışma iki ana bölüme ayrılmaktadır: İlk bölümde seçilen örneklerin tarihsel süreçlerine göz gezdirilirken ikinci bölümde devrimlerin sonuçta aldığı biçimler incelenmektedir.

KENYA, BURKİNA FASO VE YEŞİL BURUN ADALARI'NDA DEVRİMİN TARİHİ

Kenya, 570 bin kilometrekareye yayılan topraklara ve yaklaşık olarak 45 milyon kişilik nüfusa sahip olan bir Doğu Afrika ülkesidir. Kenya, kıtanın ortasında yer alan konumuyla Sahra'nın alt ve üst ülkelerini birbirine bağlamaktadır. Aynı şekilde Hint Okyanusu ile Afrika'nın iç bölgelerini

de birbirine bağlayan Kenya'da İngilizce konuşulmaktadır. Kenya'nın nüfusu oldukça gençtir ve ülke ekonomisi turizm, tarım ve dış kaynak kullanımına dayanmaktadır (Aydoğdu, 2019, s. 295-296).

Başkenti Nairobi olan Kenya'da kırktan fazla etnik grup bulunmaktadır. Ülke 1890 yılında İngiltere ve Almanya arasında gerçekleştirilen anlaşma sonucunda İngiltere sömürmesine bırakılmıştır (Kutlu, 2019: 84-86). İngiliz sömürgesi döneminde Kenya etnik bölgeler arasında bölüştürülmüştür: Nyanza bölgesinde Luo'lar, Batı bölgesinde Luhya'lar, merkezde Kikuyu'lar bu etno-coğrafik dağılıma örnek gösterilebilir (Alwy & Schech, 2004, s. 267). İngiltere'nin bölgedeki hakimiyeti Doğu Afrika Şirketi aracılığıyla sağlanmıştır (Daban, 2018, s. 15). İngiliz sömürgesi sürecinde Kenya'daki verimli topraklar halkın elinden alınmıştır. Kenyalıların yönetimde söz hakları bulunmamaktadır (Günarslan, 2018, s. 18). Kenya'daki bağımsızlık sürecinde üç önemli tarihsel olay bulunmaktadır: 1) Mau Mau İsyanı, 2) Kenyatta liderliği ve 3) Daniel Moi iktidarı.

İngiltere, imtiyazlı şirketler aracılığıyla sömürge politikalarını devam ettirirken Kenya halkı da sömürge yönetimine karşı örgütlenmeye başlamıştır. 1921 yılında Harry Thuku liderliğinde Doğu Afrika Derneği kurulmuştur. Derneğin amacı vergi yükünden mustarip olan Kenya halkının taleplerini dile getirmek ve haklarını savunmaktır. Ancak Thuku 1922 yılında İngiltere'nin sömürge yönetimi tarafından tutuklanmıştır. 1922 yılında başkentte gerçekleşen bir isyanda polisin açtığı ateş sonucu birçok protestocu hayatını kaybetmiştir. Bu yıllarda, bölgedeki ekonomik durgunluk da önemli bir yer tutmaktadır. Düşük ücretler ve bankalara olan borçlar Kenya'daki tarımsal üretimin düşüşüne yol açmıştır (Throup, 1985, s. 399). Böylelikle Kenya halkının sömürge yönetimine karşı başlattığı mücadelede önemli bir aşama olan Mau Mau İsyanı'na giden yol açılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar Kenya'daki vergilerin arttırılmasına sebep olmuştur. Halkın ekonomik şartları bozuldukça özgürlük talepleri de yoğunlaşmıştır. Bu süreçte Kenya'da yolsuzluk ağı ve rüşvet trafiği artmış, sağlık alanında tedaviye erişimde güçlükler ve güvenlik alanında aksamalar yaşanmaya başlamıştır (Brownhill & Turner, 2004, s. 102). 1947 yılına gelindiğinde Kikuyu Merkez Derneği (KCA) kurulmuş ve Kenya'nın farklı etnisite ve dinlerinden birçok halkı bu örgüt çevresinde öbeklenmiştir (Onur, 2020, s. 48-50). KCA, Kenya'nın toplumsal ve demografik yapısı için oldukça önemlidir. Birçok farklı etnik yapıyı bünyesinde barındıran KCA toplumsal değişim için önderlik rolünü üstlenmiştir. Hareket örgütlenmeye ve büyümeye devam ederken KCA'nın Merkez Komitesi 1951'de sivil itaatsizlik

kararı almıştır. Hareketin yaptığı eylemler Avrupalıların mülklerini ateşe vermek ve hayvanlarını sakatlamak şeklinde ilerlemiştir. Hareket genellikle Mau Mau olarak adlandırılırken, “Hareket”, “Birleştirici” ya da yalnızca KCA kısaltmasıyla da anılmaktadır. Haziran 1952’de sömürge valiliği planlı bir isyan hazırlığını düşündüğünü merkeze bildirmiştir. Bunun üzerine baskı uygulamaları daha da artmış ve halka yönelik tutuklamalar arttırılmıştır (Newsinger, 1981, s. 163-166). 1954 yılının ortalarında Mau Mau ile İngiliz yönetimi arasındaki çatışma zirveye ulaşmıştır (Osborne, 2010, s. 63). Ekim 1956’da Mau Mau İsyanı’nın liderlerinden Dedan Kimathi’nin tutuklanıp idam edilmesi isyanın sonunu getirmiştir. İngiltere tarafından ilan edilmiş olan sıkıyönetim 1960’a kadar kaldırılmamıştır (Prunier, 1987, s. 403).

Bağımsızlık mücadelesi Mau Mau İsyanı ile sona ermemiştir. 1960 yılında Kenya Afrika Ulusal Birliği (KANU) kurulmuş ve tam bağımsızlık, toprak reformu, ekonomiye devlet müdahalesi gibi taleplerle mücadeleye devam edilmiştir. KANU’nun lideri Mau Mau’nun liderlerinden olan ve isyanın sonlandırılması sonucu hapse girmiş olan Jomo Kenyatta’dır. Yine aynı yıl Kenya Afrika Demokratik Birliği de kurulmuştur (KADU). 1961 yılında sömürge yönetimi altında ilk seçimler gerçekleştirilmiştir. KANU tam bağımsızlık yanlısı iken KADU daha ılımlı bir söylem tutturmuştur. KANU seçimleri kazanmış ve Kenyatta’nın serbest bırakılmasını talep etmiştir. Sömürge yönetimi bu talebi reddetmiş, bunun sonucunda KANU hükümet kurma görevini reddetmiştir. Ancak KADU ülkedeki diğer partilerle ittifak yaparak hükümeti kurmuştur. Bu süreç zarfında Kenyatta ev hapsine çıkarılmış, 1961’de ise serbest bırakılmıştır. 1962 yılında KANU ve KADU koalisyon kurmuştur. 1963 seçimleri ülkenin sömürge olarak girdiği son seçim olmuştur. Seçimleri kazanan KANU 30 Mayıs 1963’de Kenyatta liderliğinde hükümeti kurmuş, bu hükümette birçok eski Mau Mau isyancısı görev almıştır. Ülke 12 Aralık 1963 yılında tam bağımsızlığını kazanmıştır (Çolak, 2022, s. 80-84).

1964 yılında KANU ile KADU birleşmiştir. Tek partili bir devlet haline gelen Kenya’da seçimler zamanla önemini yitirmeye başlamıştır. Kenyatta, demokratik katılımı azaltarak iktidarını pekiştirmeye başlamıştır. KANU’nun tek parti haline geldiği ülkede çok partili rekabet aşındırılmış ve temsili kurumların seçimleri süreci bir formaliteden ibaret hale gelmeye başlamıştır (Okoth & Jagero, 2021, s. 24). Bu süreçte iktidar muhalefete karşı sert bir yaklaşım benimsemiştir. 1966 yılında muhalifler Kenya Halk Birliği’ni kurmuş ve açıktan mücadeleye girişmişlerdir. Bağımsızlık sürecinde de yer almış olan ve Kenyatta’nın muhalifi olan Tom Mboya Temmuz 1969’da öldürülmüştür. Aynı yıl yeni kurulmuş olan Kenya Halk Birliği Partisi kapatılmıştır. Kenyatta iktidarında son seçimler 1974’te gerçekleşmiştir (Aliyev, 2022, s. 84-

85). Bu tarihten sonra muhalifler tasfiye edilmeye devam etmiştir. Kenyatta'nın sağlığı bu yıllarda kötüleşmektedir. 1977 Nisan ayında gerçekleşmesi planlanan seçimler Kenyatta'nın sağlık sorunları gerekçesiyle ertelenmiştir. Aynı şekilde Temmuz ayında ikinci kez ulusal seçimler aynı gerekçeyle iptal edilmiştir. 1978'in Ağustos ayında Kenyatta hayatını kaybetmiştir (Angelo, 2020, s. 258-260). Kenyatta, milliyetçi ve Pan-Afrikacı bir ideolojiye sahiptir (Nyangena, 2003, s. 1). Pan-Afrikacılık, birleşmiş bir Afrika tasavvuruna sahiptir (Küçükaltan, 2021, s. 34). Pan-Afrika siyasi bağlamda birleşik bir Afrika hayal ederken, kültürel bağlamda ise Afrikalıların pek çok ortak noktaya sahip olduğu bir gerçekliği ifade etmektedir (Küçükaltan, 2023, s. 1). Pan-Afrikacılık 1945'te İngiltere'de toplanan Beşinci Pan-Afrika Kongresi'nde önemli bir atılım yapmıştır (Küçükaltan, 2021, s. 34). Bu kongrede Afro-Amerikalıların, diaspora Afrikalıların yerine kıta Afrikalıların rolü ve önemi artmıştır. Yine aynı şekilde kıtadaki sömürge düzenine son verilmesine yönelik söylem fazlaşmıştır. Bu kongre, Afrika ülkelerinin bağımsızlığına giden yolda önemlidir: Katılımcı birçok lider, daha sonrasında bağımsızlığını kazanan ülkelerin liderleri haline gelmiştir (Moussa, 2020, s. 39). Bu kongrenin ardından Kenyatta gibi liderler Afrika'ya "tazelenmiş bir kuvvet" ile dönüş yapmıştır (wa Thiong'o, 2021, s. 48). Kenyatta'nın milliyetçiliği ise ulusal bağımsızlıkçı radikal bir hatta dayanmaktayken bağımsızlık sonrası bu görüşler etnisiteye dayalı muhafazakâr bir milliyetçiliğe kaymıştır (Mutie, Mang'oka, Chemwei & Kitonga, 2015, s. 55).

Kenyatta'nın 1978'deki ölümünün ardından iktidara 1966'dan beri başkan yardımcılığını yapan Daniel Arap Moi gelmiştir. Moi, Kenyatta'ya sadık olmasına rağmen, Kenyatta'nın yakın çevresine asla kabul edilmemiştir (Adar, 2000, s. 74). Ayrıca küçük bir topluluktan, Kalenjin'den gelmektedir. Kenyalılar tarafından, ülkeyi etnik egemenliğin olmadığı daha uzlaşmacı bir insan hakları dönemine yönlendirmek için doğru aday olarak görülmüştür. Kenyalılar tarafından Moi'ye yönelik bu genel algı, cumhurbaşkanlığını devraldığı anda aldığı kararlar ve vaatlerle pekiştirilmiştir (Gibson & Long, 2009, s. 497). Aralık 1978'de Moi, çoğu yıllardır hapishanelerde tutulan yirmi altı siyasi tutuklunun hepsini serbest bırakmıştır. Moi, Kenyalılara, yönetiminin Kenya'da zaten yerleşmiş olan sorunlar olan aşiretçilik, yolsuzluk ve kaçakçılığa göz yummayacağına dair güvence vermiştir. Moi yönetimi yolsuzlukla suçlanan üst düzey devlet memurlarına karşı hızlı adımlar atmış ve yolsuzluğa adı karışan Polis Komiseri Bernard Hinga da dahil olmak üzere yetkililerin istifalarını almıştır. Bu eylemler Kenyalılar tarafından yeni bir çağın başlangıcının, demokrasiye ve insan haklarına bağlılık için elverişli bir ortamın bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Kenyatta'nın kendini

dizginleme ve ülkeyi fiili bir tek parti devleti olarak yönetme tarzı, Moi'nin liderlik ve davranışsal özelliklerine uymamıştır. Moi'nin tarzı- gücün merkezileştirilmesi ve kişiselleştirilmesi- yavaş yavaş bir diktatörlüğün ve yönetimi tarafından sayısız insan hakları ihlalinin temelini atmıştır. Jaramogi Oginga Odinga ve George Anyona 1982'de bir sosyalist muhalefet partisi kurmaya çalıştıklarında, Moi ülkeyi hukuken tek parti devleti haline getirerek karşılık vermiştir. Rekabetçi siyaseti ve liderliğine yönelik eleştirileri suç saymıştır. 1980'ler ile 1990'lar arasında güvenlik güçleri, özellikle de polis, rejimine yönelik her türlü eleştiriyi bastırmak için kullanılmıştır (Adar & Munyae, 2001, s. 1-2).

1991'de Kenya çok partiliğe geri dönmüştür (Branch & Cheeseman, 2009: 3). Moi, Kenya'nın 1992 ve 1997'de yapılan ilk çok partili seçimlerinde galip gelmiştir. 1990'larda böylelikle başlamış olan demokratikleşme sürecinde ivme yavaş yavaş muhalefete kaymıştır. Moi, parlamentoda çoğunluğu kaybetmiştir. Yeni nesil politikacılar Moi'ye meydan okumaya başlamıştır. 2002 yılında yapılan seçimlerde muhalefetin adayı galip gelmiştir (Barkan, 2004, s. 90). 2002 yılında seçimleri birçok farklı etnik tabanlı partiden oluşan Ulusal Gökkuşağı Koalisyonu'nun (NARC) adayı ve bir Kikuyu olan Mwai Kibaki kazanmıştır (Kagwanja, 2006, s.51). Moi'nin ideolojik programı “nyayo” (adımları takip etmek) şeklinde özetlenmektedir: Kenya'nın kurucu babası olarak kodlanan Kenyatta'nın sömürgecilere karşı kullandığı milliyetçilik, karizmatik liderlik ve otoriterleşme takip edilen bu adımlardandır (Ahluwalia, 1996, s. 45). Takip edilen bu adımlardan biri de popülist politiklardır. Karizmatik bir lider etrafında toplanan iktidar “biz” ve “onlar” retoriğini kullanmaktadır. Kenya özelinde bu ayrım etnik bir unsur da içerebilmektedir. Yani gücü elinde bulunduran etnik grup diğer etnik gruplar üzerinde bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Moi, 1990'lı yıllarda iktidarı elinde popülist retorik aracılığıyla tutmuştur. Ona göre demokrasi, halkın talepleri doğrultusunda esnetilebilir; önemli olan halk iradesidir (Kagwanja, 2009, s. 366). Kenya'nın dış politikası ise “olumlu uyumsuzluk” kavramıyla açıklanabilir. Kenya Soğuk Savaş'ın iki kutbundan herhangi birine doğrudan yanaşmayan ancak ikisinden de olabildiğince faydalanan bir pozisyon belirlemiştir (Mabera, 2016, s. 371). Bu süreçte gerek İngiltere'den gerekse de Sovyetler Birliği'nden eğitim, sağlık ve askeri alanlarda destekler alınmıştır (Prince, 2020, s. 51).

Burkina Faso, Yukarı Volta'nın 1984 yılında ülkenin yaptığı değişiklik sonucu aldığı yeni isimdir. Ülke 1890'lı yıllarda Fransa tarafından sömürgeleştirilmiştir (Speirs, 1991, s. 90). Yaklaşık 21 milyonluk nüfusuyla bir Batı Afrika ülkesi olan Burkina Faso'nun denize kıyısı bulunmamaktadır (Büyüktavşan, 2021, s. 83). Sömürgeleştirme sürecinde yer yer halk

ayaklanmaları yaşansa da siyasi elit genellikle işbirlikçi bir tutum izlemiştir (Bayram, 2019, s. 743).

1938 yılında Yukarı Volta tek bir yönetim altında birleşmiştir, bu tarihe kadar farklı birçok yönetim söz konusudur. 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte bölgenin önde gelenleri Fransa ve Almanya arasında ikiye bölünmüştür. Ancak birçok asker direniş hareketine katılmak amacıyla Fransa'ya geçmiştir. 1945 yılında Yukarı Volta'nın Savunması İçin Birlik organize edilmiştir. 1946'da Fransa kolonileri "Deniz-aşırı Fransa" olarak ilan edilmiştir (Rupley, Bangali & Diamitani, 2013: xxxix-xlii). 1946 yılında atanmış bir bakan ve ikinci nesil bir sivil siyasetçi olan Maurice Yaméogo Volta Demokratik Birlik Partisi (UDV) ile bir ittifak kurmuştur. Yaméogo 1946'dan 1958'e kadar genel üyeden bölgesel meclis başkanlığına terfi etmiştir (Williamson, 2013, s. 20). 1954 yılı Fransa'nın sömürgelerinde bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıktığı yıl olmuştur: Vietnam ve Cezayir'de ulusal kurtuluş hareketleri kurulmuştur (Rupley, Bangali & Diamitani, 2013, s. xxxix-xlii). Bu hareketlerden etkilenen Yukarı Volta'da da benzer hareketler meydana çıkmıştır. Yukarı Volta Cumhuriyeti, 1958 yılında Fransa'dan özerkliğini elde etmiştir (Keleş, 2016, s. 8). Bu özerklikten sonra ülkedeki siyasal meselelerin kontrolünün çoğunluğu UDV'ye geçmiştir. 8 Aralık 1960'ta Yaméogo, yeni bağımsız hükümete ve Yukarı Volta'ya başkanlık etmek üzere oyların %99,5'ini alarak seçilmiştir (Williamson, 2013, s. 21).

Yukarı Volta Yaméogo iktidarında genel olarak muhafazakâr ve Batı yanlısı bir dış politika ile devam etmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanımayı reddeden Yaméogo İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmuştur (Englebert, 2018, s. 150). Yaméogo'nun iktidarı 1960'tan 1966'ya kadar sürmüştür. Birinci Cumhuriyet olarak anılan bu dönemin sonunda gerçekleşen seçimlerde Yaméogo oyların %99'unu alarak yeniden iktidara gelmiş ancak daha sonrasında gerçekleşen bir genel grev sonucunda görevini bırakmak zorunda kalmıştır (Kambou, 1988, s. 379). Yaméogo'nun yerine ordu iktidara gelmiş ve ordunun en üst düzey ismi olan Yarbay Sangoulé Lamizana devlet başkanı olarak ilan edilmiştir (Presidence du Faso, t.y.). Lamizana iktidarının ilk işi ülkenin ilk askeri akademisini kurmak olmuştur (Elazar, 2022). Lamizana 1970 yılında İkinci Cumhuriyet'in kuruluşunu ilan etmiştir (Bianchini & Koala, 2003, s. 176). Lamizana 1980'e kadar devlet başkanı olarak iktidarda kalmıştır. Sendika ve siyasi partilere olan borcunun farkında olan Lamizana çok az güç kullanmıştır (Guissou, 1995, s. 61). 1980 yılına gelindiğinde Albay Saye Zerbo, Lamizana'nın kötü ekonomik yönetimi ve halk arasında beliren huzursuzluğun giderilmesi amacıyla darbe yoluyla iktidara el koymuştur. 1982'ye

gelindiğinde ise bir askeri hekim olan Jean-Baptiste Ouédraogo, Zerbo yönetimini devirerek iktidarı ele geçirmiştir. Birçok subayın yanı sıra Thomas Sankara da bu hükümette yer almıştır. Ouédraogo darbesi de toplumsal ve ekonomik değişimlerin hızını kesmeye yönelik bir darbe olmuştur. Böylelikle yönetimdeki Sankara gibi isimlerle ters düşmüştür. Ouédraogo, Sankara'yı kendisine yönelik bir tehdit olarak görüp onu tutuklamıştır. Ancak bu tutuklama ters dönmüş ve halkın da desteğiyle 1983'te başka bir askeri rejim iktidara gelmiştir (Sawo, 2018, s. 46-48).

Sankara liderliğindeki bir grup subay iktidarı devralmıştır. Bu darbeyi diğerlerinden farklı kılan darbeyi gerçekleştiren grubun birçok solcu organizasyon ile bağları olmasıdır (Harsch, 2014, s. 16). Kalkınma için Yurtsever Lig (PAI) ve Volta Sendikalar Konfederasyonu (CSV) bu organizasyonlara örnek gösterilebilir (Stroh, 2021, s. 354). Sankara'nın liderliğinde gerçekleşen deneyimin devrim olup olmadığı tartışma konusu olmuştur (Harsch, 2013, s. 361). Sankara iktidara geldiğinde devlet başkanı mevkiine geçmiştir. Otuz yaşında kıtanın en genç başkanı olan Sankara popülist ilkelere sahiptir. Bir yandan da Sankara, "büyüklük yanılsaması"na sahip olmamakla birlikte pragmatist özellikler taşıyan biridir. Siyasal gücün dışsal tezahürlerine karşı her zaman güçlü bir hoşnutsuzluk göstermiş, öyle ki üst düzey devlet memurlarının ve devlet görevlilerinin sahip olduğu tüm Mercedes ve Chevrolet'leri Milli Piyango'ya bağışlamış ve elde ettiği parayı, parasal olarak çok fazla olmasa da kamu harcamalarında kullanmıştır (Louw, 2022, s. 45). Bu gibi sembolik jestler medyanın ve ayrıca Gana, Kongo ve Angola gibi diğer Afrika ülkelerinin ilgisini hemen çekmiştir. Kendileri de devrimci olan bu ülkeler, Sankara'yı Afrika'nın yoksulluğa, yolsuzluğa ve Batı egemenliğine karşı duruşu' için yeni bir tür sözcü olarak görmeye başlamıştır. Yeni askeri rejim, solcularla olan ortaklığıyla Halk Cephesi adı altında faaliyet göstermiştir. Rejim kendini ülkenin dönüşümüne adanmıştır. Sankara'nın iyi bir hatip oluşu ona "Afrika'nın Che Guevara'sı" lakabını kazandırmıştır. Kamufraj üniforması, kırmızı beresi ve dolu tabancası ile karizmatik bir figür görünümü sunan Sankara tutkulu konuşmalar yapmıştır. Sankara öğle yemeklerini ordu yemekhanesinde yemektedir. Sankara, sosyal adaletin sorumluluğunu iktidarın alması gerektiğini düşünmüştür. Halk adamı imajıyla Sankara yolsuzluklara ve kısır bürokrasiye karşı mücadele etmiştir ve bunun için de görevdeki üçüncü ayında öncelikle kamu hizmetindeki yolsuzluklarla mücadele etmek için tüm bakanlar ve kamu görevlilerinin aynı maaşı kazanması gerektiğini düşünerek maaşlarda ayarlamalar yapmıştır. Sankara, başkan olduktan sonra başkan olmadan önceki yaşam tarzını sürdürmüştür. Rüşvet ve karaborsa ekonomisine savaş açan Sankara ithal mallara getirdiği gümrük denetimi ve vergilerle ülke ekonomisini

toparlamaya başlamıştır. Sankara, kadınların devrimde önemli bir rolünün olduğunu düşünmüştür. Toplumdaki erkek egemenliğine karşı kadınların görünürliğini arttırmaya çabalamıştır (Wilkins, 1989, s. 380-383). Sankara 1987 8 Mart'ında yaptığı konuşmada sosyalist projenin cinsiyet eşitliğine dayanması gerektiğini belirtilmiştir. Bu bağlamda kadınlara devamlı olarak baskı, şiddet ve erkek egemenliğine karşı durmaları gerektiğini söylemiştir (Walton, 2022).

Sankara, Marksizm'den etkilenmesinin yanında milliyetçi pan Afrikacılığa yakın bir ideolojik pozisyonda durmaktadır. Pan Afrikacılığın birleşik bir Afrika devleti bağlamındaki temel ilkesini uygulamak için devlet aygıtını kullanan Sankara topyekûn özgürlüğün kazanılması için hayatın her alanında Afrikalıların ortak çalışması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu amaçla Afrika devletlerinin sömürge döneminden kalan borçlarını toplu olarak ödemeyi reddetmeleri için kulis yapmıştır. Dönemin Güney Afrika *apartheid*'i rejiminin başkanı Pieter Willem Botha'nın Fransa'yı ziyaret etmesi üzerine Fransa Cumhurbaşkanı olan François Mitterand'ı kınamıştır. Bununla paralel olarak Nelson Mandela'yı fahri Burkina Faso vatandaşı olarak ilan etmiştir (Leshoele, 2019, s. 62). Sankara, Soğuk Savaş ikliminde SSCB ile iyi ilişkiler kurmuştur; açıkça Sovyetler Birliği'nden taraf olunmuştur (Bovier & Fluckiger, 2014, s. 200). Sankara 15 Ekim 1987'de, iktidarda yerini alacak olan silah arkadaşı Blaise Compaoré'nin emriyle bir komando tarafından düzenlenen suikast sonucu öldürülmüştür. Compaoré, Fransa'nın desteğiyle Burkina Faso'yu 2014'te bir halk hareketi tarafından devrilene kadar demir yumrukla yönetmiştir. Sankara'nın aksine lüks bir hayat süren Compaoré, halkı siyaset alanının dışına iterek kendi liderliğini dayattığı bir yönetim kurmuştur (Ellis, 2021, s. 650). Cinayetten 35 yıl sonra Burkinabe adalet sistemi Sankara'nın ölümünün koşullarına ışık tutmuş ve Compaoré ve suç ortaklarını ömür boyu hapis cezasına çarptırmıştır (Sylla, 2022, s. 2).

Yeşil Burun Adaları, on altıncı yüzyılda Portekiz tarafından sömürgeleştirilmeye başlanan ve Batı Afrika'da bulunan adalardır:

Köle ticaretinin yapıldığı yerlerden biri olması ve uğrak konumu bu adaları önemli hale getirmiştir. Adalar, düzenli olarak kuraklık ve kıtlığa maruz kalmıştır. Bu yıkıcı doğal ve insan yapımı felaketler, sonrasında gelen sömürgecilik laneti bölgedeki nüfusun hareketli hale gelmesini sağlamış ve göç bölgenin gerçeklerinden biri haline gelmiştir. 1902 ve 1922 arasında, yirmi beş bine yakın Yeşil Burunlu, göçmen işçi olmaya zorlanmıştır (Küçükaltan, 2023, s. 76).

Sömürgeciliğin sonucu olarak bölgede okuma yazma oranı düşük kalmış ve Portekiz tarafından okuması sağlanan bir yönetici elit oluşturulmuştur (Küçükaltan, 2023, s. 76). Portekiz Afrika'daki sömürge bölgelerini 1879 yılına kadar Yeşil Burun Adaları'ndan yönetmiştir. Bu tarihte bölge Portekiz Ginesi adı ile özerk bir vilayet haline getirilmiştir (Vieira Ca, 2017, s. 1).

Kenya ve Burkina Faso örneklerine benzer şekilde Yeşil Burun Adaları'nda da sömürgecilik karşıtı hareket yaşanmıştır. Bölgenin dekolonizasyonunda 1955'te düzenlenen ve sömürgecilik karşıtı üçüncü dünya ülkelerinin bir araya geldiği Bandung Konferansı önemli bir yer tutmaktadır (Fernandes, 2007, s. 14). Özellikle 1940'lı yılların sonunda bölgede yeni bir bağımsızlık yanlısı elit ortaya çıkmıştır. Bunların arasında Mozambik Kurtuluş Cephesi (FRELIMO) lideri Eduardo Mondlane, Angola Halk Kurtuluş Hareketi (MPLA) lideri Agostinho Neto ve Guinea-Bissau doğumlu Yeşil Burun Adalı agronom Amilcar Cabral da bulunmaktadır. Bu kişiler Portekiz'in başkenti Lizbon'da ya da fırsat buldukları herhangi bir yerde buluşarak ülkelerinin geleceği üzerine tartışmaktadır. Sömürge halkları olarak ortak noktalarının bilincine varan bu kişiler karşılıklı bilinç aktarımına ve ulusal kurtuluş için askeri hazırlık hakkında fikirlerin paylaşımına başlamıştır. Bu liderlerin iki görevi bulunmaktadır: İlki Portekiz faşizmine son vermek, ikincisi ise sömürgeciliğe son vermek. Bu bağımsızlık yanlısı milliyetçi amaçlar onları Portekiz Komünist Partisi ile ittifak yapmaya itmiştir (Lobban, 2018, s. 88). Cabral liderliğindeki milliyetçiler 1956 yılına gelindiğinde Afrika Gine ve Yeşil Burun Adaları'nın Bağımsızlığı için Afrika Partisi'ni (PAIGC) kurmuştur (Heath-Brown, 2015, s. 256).

Cabral, 1945'te tarım bilimi ve daha sonra hidrolik mühendisliği okumak için Lizbon'a gitmiştir. Cabral Portekiz'in asimilasyon politikasını reddetmiş ve kendini Afrika kültür-tarihinin geri alınması amacıyla hareket eden 'kaynaklara dönüş' projesini oluşturmaya adanmıştır. Bu süreçte, Afrika kültürü ve tarihini inceleyen Afrika Çalışmaları Merkezi'nin kurulmasına yardım etmiştir. Cabral pan Afrikacı görüşlere sahiptir. 1961 yılında PAIGC ile Kazablanka'da düzenlenen Portekiz Kolonilerinin Milliyetçi Örgütleri Konferansı'na ve üçüncü Tüm Afrika Halkları Konferansı'na katılmıştır. PAIGC ayrıca Afro-Asya Halkları Dayanışma Konseyi ve Bağlantısızlar Hareketi'nin aktif bir üyesidir. 1963'ten sonra PAIGC, Afrika Birliği Teşkilatı tarafından da tanınmıştır. Cabral'a göre ulusal kurtuluş ve toplumsal devrim ihraç edilebilir olgular değil aksine her halkın tarihsel gerçekliğine göre şekillenen olgulardır. PAIGC 1960 yılında sömürgeci yönetime karşı gerilla mücadelesine başlamıştır. 1964'ten itibaren PAIGC, silahlı yerel milisler tarafından desteklenen 4.000-6.000 savaşıdan oluşan tam zamanlı

bir orduya sahiptir. Bu kuvvetler, 1968'e kadar anakara Gine'nin yüzde 60'ını kontrol etmeyi ve 30.000 kişilik bir Portekiz ordusunu uzak tutmayı başarmıştır (Adi & Sherwood, 2003, s. 15-19).

Kurtarılmış bölgelerde yeni bir ekonominin ve sosyal-politik sistemlerin geliştirilmesi aynı derecede önemlidir. PAIGC bu bölgelerde birçok hastane ve okul kurmuştur. PAIGC ve Cabral, tüm çalışmalarında hem savaşçı olanların hem de kurtarılmış ve işgal edilmiş bölgelerde yaşayanların siyasi eğitimine özel önem vermiştir. PAIGC, yerel işleri organize etmek için köy düzeyinde komiteler kurmuş ve özellikle kadınların kendilerini güçlendirmeleri ve öncü bir rol oynamaları için her türlü girişimi teşvik etmiştir. PAIGC'nin büyük başarılarından biri, köylü nüfusu ulusal kurtuluş mücadelesine çekmek ve onların güçlenmesi için gerekli koşulları yaratmaktır. Seçilmiş köy komiteleri hukuk, eğitim, sağlık ve diğer konularda artan sorumlulukları üstlenerek katılımcı bir demokrasinin ve 1973'te Gine-Bissau'nun bağımsızlığını ilan eden Ulusal Halk Meclisi için 1972'deki seçimlerin temelini oluşturdular (Adi & Sherwood, 2003,s. 15-19).

Cabral 20 Ocak 1973'te bir suikast sonucu öldürülmüştür (Romão, 2012, s.14). Gine-Bissau'nun bağımsızlığından sonra 1974'te Portekiz'de gerçekleşen devrimin akabinde PAIGC ve Portekiz bir geçiş hükümeti için anlaşmıştır. 1975 yılında gerçekleşen seçimlerde Yeşil Burun Adalılar bir Ulusal Meclis seçmiş ve bu meclis 5 Temmuz 1975'te Portekiz'den bağımsızlığını elde etmiştir (Meyns, 2002, s. 154). 1960'tan itibaren Cabral'ın öldüğü yıla kadar Çin ile PAIGC arasında iyi ilişkiler kurulmuştur. Cabral aynı yıl SSCB'nin bölgedeki konsolosluğunu da ziyaret ederek iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır (Sousa, 2020, s. 1278).

TARTIŞMA VE ANALİZ

İncelenen her üç devrimde kimi ortak özellikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Ortaklıklar şu şekilde sıralanabilir: Popülizm, karizmatik liderlik, milliyetçilik, ulusal bağımsızlık arayışı, bölgesel olan birleşik bir Afrika tahayyülü, her üç örnekte de sosyalizmin gelişmesine dair Sovyetler'in etkisi ya da talebinin olup olmadığının belirtilmesi ve Sovyetler ile ilişkinin ve sosyalizmin seçilen örnekler için önemini yansıtacaktır. Farklılıklar ise şu şekilde sıralanabilir: İç politika ve demokratikleşme süreçleri, iktidara geliş ve iktidardan ayrılış yolları.

İlk olarak benzerlikler üzerinden gidilirse, incelenen üç ülkede liderlerin kullandığı yöntem popülizmdir. Bu popülizm basit bir şekilde "halkçılık" olarak anlaşılmamalıdır (Baykan, 2017, s. 159). Popülizmin birçok farklı tanımı bulunmaktadır: Hareket, siyaset stili, ideoloji,

söylem, strateji... (Yılmaz, 2017, s. 36). Bu çalışmada popülizme siyasal bir strateji olarak yaklaşılmaktadır. Bu yaklaşıma göre kavram güç arayışı ve kullanımı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Popülizm, stratejik terimlerle, destekçilerin kitlesel seferberliğine dayalı olarak siyasi güç inşa etmenin veya sürdürmenin bir aracı olarak değerlendirilmektedir (Barr, 2019, s. 44). Bu bağlamda popülizm siyasal ideolojiler tarafından kullanılan bir strateji olarak değerlendirilebilir. Kenya, Burkina Faso ve Yeşil Burun Adaları'nın liderlerinin popülizmi kullanım biçimleri halkın yararına faaliyetler olmanın evvelinde iktidarı pekiştirme arayışı yönündedir. Bu üç ülkede popülizmin bir strateji olarak kullanılmasının kanıtı karizmatik liderlik anlayışıyla da görülebilir (Pappas, 2016, s. 378). Kenyatta, Sankara ve Cabral ulusal bağımsızlık mücadelesi süreçlerinde halk tarafından "halkın cisimleşmiş biçimi" olarak görülmüştür.

Üç devrimde de ortak olan özelliklerden bir diğeri milliyetçilik olgusudur. Fakat buradaki milliyetçilik olgusu hareketlerin temel ideolojik motivasyonları olmaktan ziyade bir nosyon olarak ideolojidir. Bir nosyon olarak ideoloji ya da ince ideoloji, bir ideolojinin (bu çalışmada milliyetçilik) başka bir ideoloji tarafından kullanıldığı biçime tekabül etmektedir (Elchardus & Spruyt, 2016, s. 112). Çalışma özelinde düşünüldüğünde üç liderin milliyetçiliği kullanım biçimleri daha temel bir amaç ve ideoloji çevresine eklemlenen bir tarzdadır. Üç lider de milliyetçiliği sosyalizmin yanında bir nosyon olarak kullanmaktadır. Üç liderin belirleyici ideolojilerinin Afrika'ya özgü bir sosyalizm arayışı olduğu söylenebilir. Afrika sosyalizminin farklı tanımları olsa da bu sosyalizmin, devrimci bir milliyetçiliğin yanı sıra iki önemli özelliğe daha sahip olduğu görülmektedir: Ulusal bağımsızlık arayışı ve birleşik bir Afrika tahayyülü.

Üç ülkede de iktidara gelen hareketler ulusal bağımsızlık arayışı ile karakterize olmuştur. Bu ulusal bağımsızlık mücadelesi üç ülkede de sömürgeciliğe karşı gelişmiştir. Dolayısıyla en başta bu ulusal bağımsızlıkların ırkçı ya da mezhepçi olmaktan ziyade bir ulus inşasına dayandığı söylenebilir. Ulus inşası, ulusu -birbirleriyle doğrudan teması olması gerekmeyen kişilerin kurguladığı- hayali bir cemaat (Anderson, 2021) olarak görme anlayışından türemiştir. Ortak kökenlere sahip olmak, bir dil ya da kültürü paylaşmak, ortak anlayışlara ya da anlaşmazlıklara sahip olmak ve bütün bunların hayali cemaatin sınırlarını belirlemek ve sembollerinin yaratılması amacıyla kullanılması ulus inşası sürecinin özellikleridir (Abashin, 2012, s. 150). İncelenen üç ülkede iktidara gelen ulusal bağımsızlık yanlısı bu hareketlerin birleşik bir Afrika tahayyülü de bulunmaktadır ve bu amaç için harekete de geçmişlerdir. Hatırlanacağı üzere birleşik bir Afrika tahayyülü olan Pan Afrikanizm,

“sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı savaşmak için ortaya çıkmış, bu nedenle siyasi ve entelektüel aktörleri bağımsız bir siyasi birlik fikri etrafında harekete geçirmiş” bir ideolojidir (Colosio, 2022, s. 29). Dolayısıyla gerek Kenya’nın gerek Burkina Faso’nun gerekse de Yeşil Burun Adaları’nın ideolojik motivasyonları yeni bir ulus yaratmayı amaçlayan, toplumsal adalet arayışı ve eşitsizliklerin azaltılması ve dış politikada Soğuk Savaş ikliminin çok kutupluluğundan faydalanarak sosyalist ülkelerden destek almaya dayanan Afrika’ya özgü bir sosyalizm arayışı olarak özetlenebilir. Bu sosyalizm anlayışının Avrupalı ve ortodoks sosyalizmlerle uyuşması ve kesişmesi beklenmemelidir.

Üç liderin ayrıştığı konulardan biri iç politikadaki hamleleridir. İç politikada yaşananlarda ise öne çıkan olgulardan biri demokratikleşme ve otoriterleşme meseleleridir. Öncelikle Kenya’da Kenyatta iktidarı 12 sene, Moi iktidarı ise 24 sene sürmüştür. Kenyatta iktidarı sürecinde çok partili bir siyasal hayattan tek partili hayata geçiş yaşanmıştır. Moi iktidarında ise tek partili hayattan kademeli olarak çok partili hayata geçilmiştir. Dolayısıyla Kenya örneğinde ulusal bağımsızlığın gerçekleşmesinin hemen ardından bir otoriterleşme yoluna girilmiştir. Muhalefeti susturmak ve iktidarı pekiştirmek, kötü ekonomik durum, uluslararası faktörler, zayıf siyasal kurumlar bu otoriterleşme sürecinin gerekçeleri olarak sayılabilir (Howard & Roessler, 2006, s. 372-373). Sankara’da ise yaşanan farklıdır. Sankara, her ne kadar askeri bir darbe ile iktidara gelmişse de gerek sivil toplum örgütleri gerek iktidara geldikten sonra siyasal katılımı artırma çabaları ile demokratikleşme sürecini hızlandırmıştır. Ancak Burkina Faso’daki bu demokratikleşme süreci Sankara’nın uğradığı suikast sonucunda sona ermiştir. Benzer bir durum Yeşil Burun Adaları için de geçerlidir. 1975’te bağımsızlık sonrası iktidara gelen Yeşil Burun Adaları’nın Bağımsızlığı için Afrika Partisi (PAICV) muhalefet partilerini yasallaştırmak adına 1990’da yapılan anayasa değişikliğine kadar tek parti konumundadır. Sonrasında her ne kadar çok partili yaşama geçilmiş olsa da fiilen tek parti hakimiyeti devam etmiştir (Baker, 2006, s. 495). Dolayısıyla bu üç lider özelinden yola çıkılarak ulusal bağımsızlık arayışı ile iktidara gelen bu hareketlerin iç politikada otoriterleşme yolunu tutturduğu söylenebilir.

İncelenen üç hareketin farklılaştığı noktalardan biri de iktidara geliş ve iktidardan ayrılış biçimleridir. Örneğin Kenyatta seçimle iktidara gelmiştir. Burkina Faso’da Sankara askeri darbe ile, Yeşil Burun Adaları ise uzun süreli bir gerilla savaşı sonucunda ulusal bağımsızlıklarını kazanmıştır. Yeşil Burun Adaları örneğinde dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur da bu uzun süreli gerilla savaşında ikili bir iktidar yaratması, ele geçirdiği bölgelerde bir devlet gibi hareket

etmesi, kurumlar oluşturmastır. İncelenen üç hareket de farklı şekillerde iktidardan inmiştir: Kenya'da 12 yıllık hükümet Kenyatta'nın ölümüyle son bulmuştur. Burkina Faso'da Sankara suikast sonucu öldürülmüş ve bunun sonucunda iktidar değişmiştir. Yeşil Burun Adaları'nda ise hareketin lideri devrimden önce hayatını kaybetmişse de süreç devam etmiştir. Yeşil Burun Adaları'nda Cabral'ın ölümünden sonra devrimci hareket devam etmiş ve iktidara gelmiştir. Yeşil Burun Adaları'nda PAICV iktidarı ilk çok partili seçimde yerini muhalefete bırakmıştır. Bir toplumsal hareketten iktidar partisine dönüşme sürecinin üç koşulu bulunmaktadır: Devrimi kurumsallaştırmak, planları eyleme dönüştürebilmek ve hegemonik bir konum sağlamak (Close & Prevost, 2007, s. 1). Bu bağlamda incelendiğinde bu üç hareketin bahsi geçen üç koşulu aynı anda barındırmadığı görülmektedir. Devrimi kurumsallaştırabilme hedefine en çok yaklaşan aday olarak Sankara görülebilir ancak Sankara'nın iktidardan düşürülmesiyle bu süreç sona ermiştir. Planları eyleme geçirebilme noktasında da benzer şekilde Sankara iktidarının başarılı olduğu görülebilir. Son olarak Kenyatta rejiminin tartışmasız bir hegemonya kurduğu gözlenebilir.

Ulusal bağımsızlığın kazanılmasının devamında, devrimci süreçler neden kurumsallaşamamıştır? Bu soruya verilebilecek yanıtlardan biri sömürgecilik sonrası deneyimlerdir. Sömürgecilik sonrası Afrika devletlerinin siyaseti basitçe küresel ekonomi politiğe bakılarak anlaşılamamaktadır. Bu şekilde Afrika siyaseti basitleştirilmekte ve edilgen Afrikalı imajı yeniden üretilmektedir (Harrison, 2002, s. 8). Dolayısıyla bu soruya verilecek yanıt, sömürgecilik sonrası sürecin küresel, bölgesel ve yerel boyutlarıyla incelenmesiyle anlaşılabilir. Küresel bağlamda yegâne bir güzergâh bulunmamaktadır. Örneğin Yeşil Burun Adaları ve Burkina Faso, Afrika sosyalizmi olarak bilinen yola girmişken Kenya pazar yönelimine daha açık bir pozisyon belirlemiştir (Hirsch & Lopes, 2020, s. 36). Ancak sömürgelerden kazanılan siyasi bağımsızlık ekonomik bağımsızlıkla taçlandırılmamıştır: Postkolonyal dönemde kültürel ve ekonomik olarak Avrupa sömürgecilerinin mirası belirgin kalmaya devam etmiştir (Taşkın, 2018, s. 172). Yine Soğuk Savaş sürecinde SSCB'nin gücünün giderek zayıflaması ve bunun sonucunda yıkılması, bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan ülkelere alternatif olan bir seçeneğin ortadan kalkması anlamına gelmektedir.

Bölgesel olarak ise en temel belirleyici olan pan-Afrika idealinin hayata geçirilememesidir. Bu amaç dahilinde Afrika Devletleri Birliği ve Afrika Birliği Örgütü (ABÖ), 1980'lerde Senegambiya Federasyonu, 1990'larda Afrika Ekonomik Topluluğu kurulmuş, 2000'lerde ABÖ'nün Afrika Birliği'ne dönüşmesi gibi birçok deney yapılmıştır (Moussa, 2022,s.

44). Fakat pan-Afrika idealinin gerçekleşmemesinin iki görünümü vardır: İlki siyasal, ikincisi ekonomiktir. Siyasal anlamda her ne kadar bağımsız devletler kendi aralarında bir dayanışma içinde görülseler de -kaldı ki Afrika Birliği'nin bir diktatörler kulübü olarak tanımlanması şeklinde eleştiriler bulunmaktadır (Abegunrin, 2009, s. 192)- ekonomik anlamda bu birlik gerçekleşmemiştir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren ülkeler, içerisine girmiş oldukları ekonomik yapılanmada IMF ve Dünya Bankası ile anlaşma yoluna gitmişler: "İthal ikameci politikalar sonucu eğitim ve sağlık için harcanabilecek kaynak bulunması zorlaşmış, kamuda yolsuzluklar artmaya devam etmiş ve kayıt dışı ekonomi giderek büyümüştür" (Erdoğan & Acaravcı, 2021, s. 79).

Yerel düzlemde ise belirleyici olan noktalardan biri ülke içinde yaşanan baskıcı otoriterliktir. Devrimin yaşandığı ülkelerde iktidar tüm muhalefet güçlerini bastırmıştır. Zamanla ülkelerde tek parti iktidarı hüküm sürmüştür. Böylelikle kurumsallaşmanın temel bir özelliği olan demokratikleşme süreçleri sekteye uğramıştır. Nüfusunun çoğunluğunun köylü olduğu bu ülkelerde başarılı toprak reformlarının gerçekleşmemesi de devrimlerin kurumsallaştırılmasının önünde engel teşkil etmiştir. Ekonomideki yolsuzluk ve rüşvet ağı devrimlerin kurumsallaşmasını engelleyen diğer faktörlerdendir. Devrimlerin toplumsal, ekonomik ve ideolojik bağlamdaki bu engellere çözüm üretememesi zamanla bu ülkelerde karşı devrimci güçlerin iktidarı devralmasına yol açmıştır.

SONUÇ

Kenya, Burkina Faso ve Yeşil Burun Adaları İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hız kazanan ulusal bağımsızlık mücadelelerine verilebilecek örneklerden üçüdür. Bu ülkelerin ulusal bağımsızlık mücadelelerini ilgi çekici kılan bu mücadeleleri bir Afrika sosyalizmi hedefi doğrultusunda gerçekleştirmeleridir. Afrika sosyalizmi Marksizmin bölgedeki ulusal bağımsızlık liderleri tarafından yerel şartlara uygulanış ve pratiğe geçiriliş biçimidir. Afrika sosyalizmi ideolojisine sahip olan ülkeler devrimci milliyetçi ideolojik nosyon ve popülist stratejiyle bilinmektedir. Bu çalışmada, ulusal bağımsızlık mücadeleleri veren bu ülkelerin devrim tarihi incelenmiştir. Afrika'nın farklı devletlerce sömürgeleştirilmesi bölgedeki ulus inşasının da farklı şekillenmesine yol açmıştır. Bu inşa süreci her üç ülkede iktidara geliş, iktidardaki pratikler ve iktidardan ayrılış şekillerindeki farklı taktik ve stratejilerle görülebilmektedir.

Kenya, Burkina Faso ve Yeşil Burun Adaları'nda toplumsal hareketler farklı doğrultularda biçimlenmektedir. Örneğin Kenya ve Yeşil Burun Adaları formel birer partiye ve

parti örgütlenmesine sahipken Burkina Faso'daki değişim ordu liderliğinde gerçekleşmiştir. Ancak bu farklılık demokratikleşme biçimine doğrudan yansımamıştır: Örneğin ordunun iktidarı ele geçirdiği Burkina Faso üç örnek arasından taban katılımına en fazla önem veren örnek olmuştur. Kenya'da iki kurucu liderin toplamda 36 yıl iktidarda kalışı ise halkın devrim sürecinin dışarısında kalmasına yol açmıştır. Benzer şekilde Yeşil Burun Adaları'nda da demokratikleşme süreci oldukça ağır işlemiştir. Çalışmada bu ülkelerin kullandığı popülizm halkçı uygulamaların yanında siyasal bir strateji olarak ele alınmıştır: Karizmatik ve halkın cisim bulmuş hali olduğu iddia edilen liderler etrafında örgütleniş, iyi-kötü ve biz-onlar şeklindeki düalist yarılma şeklinde üretilen ötekileştirici söylem -Kenya'da bu etnisite üzerinden, Burkina Faso'da ve Yeşil Burun Adaları'nda ise sınıfsal bir bağlam üzerinden- ulus inşası sürecine doğrudan etkide bulunmuştur. Ancak bundan da önemlisi bu tarz bir popülizm uygulaması, liderin iktidarını pekiştiren bir amaca hizmet etmiştir.

Her üç ülkede ortak görülen ve Afrika sosyalizminin de önemli bir unsuru birleşik bir Afrika fikridir. Bu noktada üç hareketin lideri de Afrika'yı birleşik olarak kurgulamıştır ve yer yer bu amaç uğrunda kimi organizasyonlar kurmuştur. Ancak bu hedefin gerçekleşmemesinde otoriter liderlerin zaman zaman toplandığı birer organizasyon haline dönüşmesi ve birleşik bir Afrika fikrinden ne anlaşıldığının muallak olması gibi gerekçeler bulunmaktadır. Bu gerekçelerden ilkinde göre birleşik bir Afrika'nın öznelere olan topluluklar bu ideal etrafında örgütlenememiştir. İkinci gerekçe ise herkesin aklındaki birleşik Afrika'nın farklı oluşudur: Kimileri tek bir ulus hayal ederken, kimileri federatif bir devlet hayal etmekte, kimileri üniter bir devlet hayal ederken kimileri de yalnızca Afrika Birliği gibi bölgesel oluşumlar düşünmektedir.

Çalışmada tarihsel karşılaştırmalı analiz yöntemi uygulanmıştır. Bu doğrultuda incelenen örneklerin ortaklıkları ve farklılıkları ele alınmıştır. Bu inceleme yapılırken ilişkiselsel bir perspektifte durulmuş ve yapı ile failer arasındaki dinamiğe odaklanılmıştır. Çalışmanın ilk kısmında ülkelerin devrim tarihlerine kısa bir bakış sunulmuştur: Ülke tarihleri, devrim tarihi ve önemli olaylar, devrimin öznelereinin ideolojik altyapıları, iç ve dış politikadaki gelişmeler ve pan-Afrikacılığa bakışları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise üç ülke karşılaştırmalı analiz doğrultusunda incelenmiş ve şu soruların yanıtı aranmıştır: 1) İlgili devrimler nasıl tanımlanabilir? 2) Bu devrimlerin niteliği nedir? 3) Bu ülkelerde birleşik bir Afrika fikri bulunmakta mıdır? Bu sorulara toplu bir yanıt vermek gerekirse, her üç devrim de Afrika

sosyalizmi hedefi doğrultusunda devrimci milliyetçilikten beslenen, popülist stratejiler uygulayan ve birleşik bir Afrika hedefi doğrultusunda hareket etmiştir. Ancak sonuç olarak devrimler halkın bütününe yayılamamış ve kurumsallaşma gerçekleşmemiştir.

Yazar Bevanı | Author's Declaration

Mali Destek | Atıf Şekli: Yazar, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | The author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | This article was prepared by the author alone.

Cıkar Çatışması/Ortak Cıkar Bevanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the author.

Etik Kurul Onayı Bevanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazar, makalenin tüm süreçlerinde Vira Verita E-Dergi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Vira Verita E-Dergi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Vira Verita E-Dergi'den başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The author declares that he complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Vira Verita E-Journal in all processes of the paper and that he does not make any falsification of the data collected. In addition, he declares that Vira Verita E-Journal and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Vira Verita E-Journal.

KAYNAKÇA

- Abashin, S. (2012). Nation-Construction in Post-Soviet Central Asia. *Soviet and post-Soviet identities*, 150-168. Cambridge University Press: Cambridge.
- Abegunrin, O. (2009). *Africa in Global Politics in the Twenty-First Century*. Palgrave Macmillan: New York.
- Adar, K. G. (2000). The internal and external contexts of human rights practice in Kenya: Daniel arap Moi's operational code. *African Sociological Review/Revue Africaine de Sociologie*, 4(1), 74-96.
- Adar, K. G., & Munyae, I. M. (2001). Human Rights Abuse in Kenya Under Daniel Arap Moi, 1978. *African Studies Quarterly*, 5(1), 1-14.
- Adi, H. & Sherwood, M. (2003). *Pan-African History Politic Figures from Africa and the Diaspore since 1787*. Routledge: London.
- Ahluwalia, P. (1996). Founding Fathers Presidencies and the Rise of Authoritarianism: Kenya: A Case Study. *Africa Quarterly*, 36(4), 45-72.
- Aliyev, P. (2022). Seçim Şiddetinin Göç Üzerindeki Etkisi: Kenya Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (2), 80-104. Doi: 10.18074/ckuiibfd.1138382.
- Alwy, A., & Schech, S. (2004). Ethnic Inequalities in Education in Kenya. *International Education Journal*, 5(2), 266-274.
- Anderson, B. (2021). Comunidades imaginadas: reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo. Fondo de cultura económica.
- Angelo, A. (2020). *Power and the presidency in Kenya: the Jomo Kenyatta years* (Vol. 146). Cambridge University Press.
- Atik, K. (2014). Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Yöntem: Karşılaştırmalı Tarih. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (6), 272-291.
- Aydoğdu, B. (2019). Kenya'da Başkanlık Sistemi: Tarihsel Gelişimi ve Ülkenin Siyasi Düzenine/Gelişmişliğine Etkisi. (Ed. İsmail Ermağan) *Dünya Siyasetinde Afrika 1. 2*. Basım Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Baker, B. (2006). Cape Verde: the most democratic nation in Africa?. *The Journal of Modern African Studies*, 44(4), 493-511.
- Barkan, J. D. (2004). Kenya after Moi. *Foreign affairs*, 87-100.
- Barr, R. R. (2019). Populism as a political strategy. (Ed. Carlos de la Torre) *Routledge handbook of global populism* (pp. 44-56). Routledge: Oxon.
- Baykan, T. S. (2017). Halkçılık ve popülizm: Türkiye vakası ve bir kavramın kullanımları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 157-194.
- Bayram, M. (2019). Burkina Faso Siyasetinde İdeoloji ve Pragmatizm. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), 739-757.
- Bianchini, P., & Koala, S. (2003). Presse écrite, mouvements sociaux et jeux politiques au Burkina Faso: éléments pour une socio-histoire de l'opinion dans un pays d'Afrique noire. *Les Cahiers du journalisme*, 12, 170-197.

- Bovier, F., & Fluckiger, C. (2014). Capitaine Thomas Sankara (2013) de Christophe Cupelin: archives et inconscient politique. *Décadrages. Cinéma, à travers champs*, (26-27), 195-202.
- Branch, D., & Cheeseman, N. (2009). Democratization, sequencing, and state failure in Africa: Lessons from Kenya. *African Affairs*, 108(430), 1-26.
- Brownhill, L. S., & Turner, T. E. (2004). Feminism in the Mau Mau resurgence. *Journal of Asian and African Studies*, 39(1-2), 95-117.
- Büyüktavşan, H. Z. (2021). Burkina Faso'da Thomas Sankara Dönemi (1983 - 1987): Postkolonyal Teori Çerçevesinden Bir Değerlendirme. *Africana*, 1(2), 80-95.
- Close, D. & Prevost, G. (2007). Transitioning from Revolutionary Movements to Political Parties and Making the Revolution "Stick". (Ed. Kalowatie Deonandan, David Close & Gary Prevost) *From Revolutionary Movements to Political Parties Cases from Latin America and Africa*. Palgrave Macmillan: New York.
- Colosio, V. (2022). Bölge Olarak Afrika, Kategori Olarak Afrika: Bir Kıtanın İcadı ve Sınırları. Çev. Abdulhalim Karaosmanoğlu. (Ed. Bilge Şahin, Valerio Colosio & Mürsel Bayram) *Afrika'da Politika ve Uluslararası İlişkiler*. Nika: Ankara.
- Çeğin, G. & Göker, E. (2012). Tözlere Elveda: İlişkisel Sosyolojinin Alameti Farıkası. (Ed. Güney Çeğin & Emrah Göker) *Tözcülüğün Tasfiyesi İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar* içinde. NotaBene: Ankara.
- Çolak, F. G. (2022). *Kenya ve Tanzanya'da Devlet Kimliği İnşasının Karşılaştırmalı Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Daban, E. Z. (2018). *Afrika'da yerli direnişi ve bağımsızlık hareketleri: Mzee Jomo Kenyatta liderliğinde Kenya*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Elazar, N. (2022). More Than "Africa's Che": The Life and Legacy of Thomas Sankara. <https://oberlinost.org/2022/12/01/more-than-africas-che-the-life-and-legacy-of-thomas-sankara/> Erişim Tarihi: 04.06.23.
- Elchardus, M., & Spruyt, B. (2016). Populism, persistent republicanism and declinism: An empirical analysis of populism as a thin ideology. *Government and Opposition*, 51(1), 111-133.
- Ellis, E. (2021). Public property, collective integrity, and environmental justice. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 24(4), 650-656.
- Englebert, P. (2018). Burkina faso: Unsteady statehood in west africa. Routledge.
- Erdoğan, S. & Acaravcı, A. (2021). *Sahraaltı Afrika Ülkelerinin İktisadi Gelişme Sürecine Kısa Bir Bakış*. Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Erdoğan, A. T. (2021). Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi ve Eleştirisi. *İnsan ve Toplum*, 11 (4), 157-199.
- Fernandes, A. D. C. M. (2007). *Guiné-Bissau e Cabo Verde: da unidade à separação*. Dissertação de mestrado em Estudos Africanos.
- Gibson, C. C., & Long, J. D. (2009). The presidential and parliamentary elections in Kenya, December 2007. *Electoral studies*, 28(3), 497-502.
- Guisso, B. L. (1995). Militaires et militarisme en Afrique: cas du Burkina Faso. *Africa Development/Afrique et Développement*, 55-75.

- Gümüş, İ. (2015). Güney Afrika'da Endüstri İlişkileri: Tarihsel Geçmiş ve Apartheid Sonrası Dönüşüm. (Ed. İsmail Ermağan) Dünya Siyasetinde Afrika - 2 içinde. Nobel Yayınları: Ankara.
- Günarlan, H. (2019). İngiliz Kolonisi Kenya'nın Bağımsızlık Mücadelesi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 15-32.
- Harrison, G. (2002). *Issues in the Contemporary Politics of Sub-Saharan Africa The Dynamics of Struggle and Resistance*. Palgrave Macmillan: New York.
- Harsch, E. (2013). The legacies of Thomas Sankara: a revolutionary experience in retrospect. *Review of African Political Economy*, 40(137), 358-374.
- Harsch, E. (2014). Thomas Sankara: An African Revolutionary. Ohio University Press.
- Heath-Brown, N. (2015). Cabo Verde. The Statesman's Yearbook 2016: *The Politics, Cultures and Economies of the World*, 256-259.
- Hirsch, A., & Lopes, C. (2020). Post-colonial African economic development in historical perspective. *Africa Development/Afrique et Développement*, 45(1), 31-46.
- Howard, M. M., & Roessler, P. G. (2006). Liberalizing electoral outcomes in competitive authoritarian regimes. *American Journal of Political Science*, 50(2), 365-381.
- Kagwanja, P. M. (2006). 'Power to Uhuru': Youth identity and generational politics in Kenya's 2002 Elections. *African affairs*, 105(418), 51-75.
- Kagwanja, P. (2009). Courting genocide: Populism, ethno-nationalism and the informalisation of violence in Kenya's 2008 post-election crisis. *Journal of Contemporary African Studies*, 27(3), 365-387.
- Kambou, G. B. (1988). La décentralisation au Burkina Faso: mythe ou réalité?. *Revue burkinabè de droit*, (14), 379-389.
- Keleş, M. (2016). *Burkina Fasonun sosya-politik kültürel yapısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kutlu, D. (2019). *Sömürgecilik sonrası Afrika'da direniş hareketleri: Kenya örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Küçükaltan, E. (2021). *Afrika Notları*. Dorlion Yayınları: Eskişehir.
- Küçükaltan, E. (2023). *Birleşik Afrika Mücadelesi*. Nobel Bilimsel: Ankara.
- Larmer, M. (2010). Social movement struggles in Africa. *Review of African political economy*, 37(125), 251-262.
- Leshoele, M. (2019). *Pan-Africanism and African Renaissance in Contemporary Africa: Lessons from Burkina Faso's Thomas Sankara* (Doctoral dissertation).
- Lobban, R. A. (2018). *Cape Verde: Crioulo colony to independent nation*. Routledge.
- Louw, S. (2022). Mission Civilisatrice: Thomas Sankara and the 'Transformation of Mentalities' in the Burkina Faso Revolution. *Politics, religion & ideology*, 23(1), 41-61.
- Mabera, F. (2016). Kenya's foreign policy in context (1963–2015). *South African Journal of International Affairs*, 23(3), 365-384.
- Meyns, P. (2002). Cape Verde: An African Exception. *Journal of democracy*, 13(3), 153-165.
- Moussa, M. H. (2020). Afrika'nın Ekonomik Bütünleşmesine Giden Yol: Afrika Kıtasa Serbest Ticaret Antlaşması. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 2(2), 37-50.

- Moussa, M. H. (2022). Pan-Afrikanist İdeal ve Afro-Pesimizm Arasında "Afrika Birleşik Devletleri". (Ed. Bilge Şahin, Valerio Colosio & Mürsel Bayram) *Afrika'da Politika ve Uluslararası İlişkiler*. Nika: Ankara.
- Mutie, S. M., Mang'oka, A. S., Chemwei, B., & Kitonga, N. N. (2015). Jomo Kenyatta's Speeches and the Construction of the Identities of a Nationalist Leader in Kenya. *English language and literature studies*, 5(2), 53.
- Newsinger, J. (1981). Revolt and Repression in Kenya: The " Mau Mau" Rebellion, 1952-1960. *Science & Society*, 159-185.
- Nyangena, K. O. (2003). Jomo Kenyatta: An epitome of indigenous pan-Africanism, nationalism and intellectual production in Kenya. *African Journal of International Affairs*, 6(1-2).
- Okoth, G. O., & Jagero, J. A. (2021). Thinking Through the Crisis of Intra-Party Democracy in Kenya: Reflections on Kenyatta's KANU Leadership (1963-1978). *Journal of Historical Studies*, 2(1), 1-29.
- Onur, İ. H. (2020). *Afrika Müslüman azınlıkları tarihi-Sevâhilî ülkesi Kenya*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Osborne, M. (2010). The Kamba and Mau Mau: ethnicity, development, and chiefship, 1952–1960. *The International journal of African historical studies*, 43(1), 63-87.
- Owoye, O., & Bissessar, N. (2013). Corruption in African countries: A symptom of leadership and institutional failure. In *Challenges to democratic governance in developing countries* (pp. 227-245). Cham: Springer International Publishing.
- Pappas, T. S. (2016). Are populist leaders "charismatic"? The evidence from Europe. *Constellations*, 23(3), 378-390.
- Presidence du Faso. (t.y.). Aboubacar Sangoulé Lamizana. <https://www.presidencedufaso.bf/aboubacar-sangoule-lamizana/> Erişim Tarihi: 05.05.23.
- Prince, R. J. (2020). From Russia with love: medical modernities, development dreams, and Cold War legacies in Kenya, 1969 and 2015. *Africa*, 90(1), 51-76.
- Prunier, G. (1987). Mythes et histoire: les interprétations du mouvement Mau Mau de 1952 à 1986. *Outre-Mers. Revue d'histoire*, 74(277), 401-429.
- Romão, J. E. (2012). *Paulo Freire e Amílcar Cabral: a descolonização das mentes*. Editores e Livraria Instituto Paulo Freire.
- Rupley, L., Bangali, L., & Diamitani, B. (2013). *Historical Dictionary of Burkina Faso*. Scarecrow Press.
- Speirs, M. (1991). Agrarian change and the revolution in Burkina Faso. *African Affairs*, 90(358), 89-110.
- Sawo, A. (2018). *Burkina Faso'da askeri darbeler ve rejimler: 1980-2015*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sousa, J. S. (2020). Amílcar Cabral, the PAIGC and the relations with China at the time of the Sino-Soviet split and of anti-colonialism. Discourses and praxis. *The International History Review*, 42(6), 1274-1296.
- Stroh, A. (2021). Traces of socialism in Burkina Faso's party system: the trajectory of Sankarism in times of political liberalization. *Canadian Journal of African Studies/Revue canadienne des études africaines*, 55(2), 351-371.
- Sylla, N. S. (2022). *Live as African: On the Relevance of Thomas Sankara's Agenda for Economic Liberation*.
- Taşkın, B. (2018). Afrika'da Azınlıklar, Topluluklar ve Siyasal Temsiliyet. (Ed. İsmail Ermağan) *Dünya Siyasetinde Afrika 5 içinde*. Nobel: Ankara.

- Throup, D. W. (1985). The Origins of Mau Mau. *African Affairs*, 84(336), 399-433.
- Ünal, N. (2010). Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi Bağlamında Kent Tarihçiliğinin Sorunları. *İDEALKENT*, 1 (1), 112-125.
- Vieira Ca, M. (2017). *Gine-Bissau'da sokakta çalışan çocuklar: Bissau Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- wa Thiong'o, N. (2021). *Öze Dönüş Afrika 'yı Görünür Kılmak*. Çev. Seda Ağar. Ayrıntı: İstanbul.
- Walton, A. (2022). The Revolutionary Feminism of Thomas Sankara. Jacobin. <https://jacobin.com/2022/03/international-womens-day-feminism-burkina-faso-sankara> Erişim Tarihi: 08.08.23.
- Wilkins, M. (1989). The death of Thomas Sankara and the rectification of the people's revolution in Burkina Faso. *African Affairs*, 88(352), 375-388.
- Williamson, B. J. (2013). From Upper Volta to Burkina Faso: A Study of the Politics of Reaction and Reform in a Post-Colonial African Nation-state, 1960-1987.
- Yılmaz, Z. (2017). Popülizm, halk ve demokrasi: Temsili demokrasinin açmazları ve Radikal demokratik bir popülizmin imkanları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 33-65.

Sonnotlar

ⁱ Apartheid rejimi, Güney Afrika’da 1948 yılından itibaren kurulan ve siyahları dışlayan rejimdir. Buna göre, “siyah nüfusla beyaz nüfus ayrı yerleşim yerlerinde ayrı mekanlarda konumlandırılmış, farklı ırkların evliliği yasaklanmış, siyahlara grev yasağı getirilmiş, içsel pasaport taşımayan siyahlara yaptırım uygulanması hakkında kararlar alınmış” tır (Gümüş, 2015, s. 293).